

ПРЕДСТАВЕ КОЊАНИКА НА МЕТАЛНИМ ПРЕДМЕТИМА ИЗ АНТИЧКЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У СМЕДЕРЕВСКОЈ ПАЛАНЦИ

Милица Стојановић

Народни музеј у Смедеревској Паланци

Драгана Ђурђевић

Народни музеј у Смедеревској Паланци

e-mail: milicastojanovic@nmsp.rs	Оригинални научни рад
Примљено: 21. 2. 2021.	УДК: 904:73.04"652"(497.11)
Прихваћено: 9. 6. 2021.	069.51:73"652"(497.11)

Апстракт: *На територији општине Смедеревска Паланка до сада нису вршена систематска истраживања локалитета из периода доминације Римског царства. Међутим, спорадична открића упућују нас на чињеницу да је ова област (залеђе лимеса) била подједнако активна у том периоду. Овај рад представља два репрезентативна налаза из античке колекције Народног музеја у Смедеревској Паланци. Оба предмета повезују прикази представе коњаника: једна је на копчи за појас, а друга на кружној оловној плочици сачуваној у два фрагмента. Претпоставка на основу аналогија је да су оба предмета носиоци приказа касноантичких култова: Трачког коњаника и Подунавских коњаника. На овој врсти налаза можемо видети суптилне промене које су се десиле у римском пантеону услед локалних утицаја, као и вештог занатства које је поједноставило начин комуникације у војној и верској служби.*

Кључне речи: *божанство, Трачки, Подунавски, коњаник, копча за појас, оловна икона, залеђе лимеса, Римско царство, Народни музеј у Смедеревској Паланци*

Увод

Током припреме за ревизију археолошке збирке у Народном музеју у Смедеревској Паланци, пронађена су два метална предмета са представом коњаника. Предмети не поседују инвентарске бројеве и воде се као случајни налази, а на њима нема видљивих трагова пређашњих конзервација. У току рада на овом чланку није пронађен податак да су предмети публиковани до сада, постоје једино информације о приближној локацији једног налаза. Овакав тип представа јавља се још од праисторије. Њихова намена и иконографски садржај је разнородан, те су представљали својеврсне атрибуте комуникације и пропаганде.

Сл. 1. Копча из Голобока
Fig. 1. Golobok belt buckle

Копча из Голобока

Представе коњаника на предметима утилитарне намене, из античког периода, обрађиване су и раније. Поред функционалне анализе акценат је био и на њиховој симболици, иконографији и просторном контексту (Црнобрња и Племић, 171–201). Овај рад је проистекао из идеје да се стручним круговима представе два нова предмета ради комплетирања археолошке мапе простирања налаза овог типа.

Очувани фрагмент бронзане копче појасне гарнитуре (сл. 1) доспео је у Музеј у виду поклона, али без прецизних података. Локација са које потиче јесте село Голобок, надомак Смедеревске Паланке, одакле су у Музеј пристигли још многи ситни антички налази. Димензија предње стране окова је 32,9 x 29 мм, а сама представа изведена је у скоро квадратном пољу димензија 25,9 x 22,5 мм, док је задња страна окова 27,3 x 30 мм. Димензије пређице су 42,8 x 19,6 мм, док је дужина трна 18,5 мм. Централни приказ рађен је техником искуцавања и пресовања на танком бронзаном лиму, а правилан руб око квадратног поља са сценом изведен је од низа крупних пластичних бобица. Оно што је привукло пажњу безмало је религиозна представа јахача

Сл. 2. Копча из Голобока, детаљ

Fig. 2. Golobok belt buckle, detail

подигнуте десне руке иза кога се вијори плашт (*хламида*) док смело јаше коња у галопу. С обзиром на то да је представа урађена у плитком рељефу, детаљи тела и лица су нејасни, а исто тако не може се претпоставити да ли коњаник држи копље у подигнутој руци. У доњем делу композиције између ногу коња приказан је пас који трчи надесно (сл. 2), с главом окренутом према јахачу. Целокупна представа је сумарно одрађена, што је условљено простором и већ поменутиим плитким рељефом (Поповић 1991, 204). Копча је очувана са пређицом (сл. 3), која је профилисана, заобљена и по ширини издужена, а на њеној осовини је трн шиљатог врха. Предња и задња страна копче чине јединствену плочицу пресавијену преко пређице и причвршћену малим металним нитнама. Задња страна је без представе. Оков је оштећен у доњем десном углу, те самим тим мањи део представе недостаје. Досадашња сазнања наводе нас на чињеницу, у процесу дефинисања атрибуције предмета, да је овакав тип копчи највероватније припадао делу војне римске опреме под називом *cingulum*. У питању је појасни ремен за ношење оружја, који је симболизовао војни позив. Његово скидање представљало је чин престанка војне службе (Икић 2010, 247). Међутим, у доба Римског царства појасеве су носили и жене и деца, што се види на основу гробних прилога. Појасне гарнитуре биле су подложне стилским променама, које су осликавале дух времена и тренутне политичке и верске токове (Redžić 2013, 2).

Сл. 3. Крстаста фибула, Голобок

Fig. 3. Crossbow fibula, Golobok

Поставља се питање шта је представљао и коју функцију је имао коњаник на копчама појасних гарнитура. Да ли је у питању само украс, што је мало вероватно, или представа објашњава порекло, односно занимање носиоца? Да ли су највећи изгледи да је у питању апотропејска функција или доминантни култ тога времена?

Да би се одредили хронолошки оквири налаза, потребно је, на првом месту, дати иконографске смернице и сврстати у одређен тип сам предмет. На основу детаљне анализе литературе, при формирању аналогија, дошло се до најразличитијих тумачења представе. Једно од тумачења је да је оваква представа вероватно Трачки коњаник (Поповић 1991, 205). С друге стране јавља се идеја о Белерофонту, који на Пегазу убија Химеру (Toth, Vida, Такас 2016, cat. II 40), пошто на представи недостају важни елементи култа Трачког коњаника, као што су жртвеник, вепар и дрво са змијом. Ово тумачење темељи се на иконографији појединих лимених римских ковчега као и налаза плочица, односно окова/апликација са сличном представом на локалитетима у Словенији, Аустрији и Мађарској (Milavec 2011, 133–146). У Панонији, где је била стационирана легија *II Adiutrix*, чији је симбол био Пегаз, чести

Сл. 4. Тас за вагу, Голобок

Fig. 4. Scale pan, Golobok

Сл. 5. Крстасти разводник, Голобок

Fig. 5. Cross-shaped manifold, Golobok

Сл. 6. Златна лунуласта апликација, Голобок
(преузето из: Поповић 1996, Илустрације 151)

Fig. 6. Golden kidney-shaped applique, Golobok
(taken from: Поповић 1996, Илустрације 151)

су вотивни споменици са овим представама. Идеја о Пегазу и Белерофонту прихваћена је и у римској империјалној апотеози, где наглашава врлину владара (Јовановић 2006, 83). Иако је период у који се датују предмети овог типа обухватао феномен рапидног ширења хришћанства, иконографија, која је још увек представљала носиоце грчког и римског пантеона, преживела је као друштвена повластица (Guština 2019, 137). Све чешће се јављају предмети утилитарне намене са симболима нове вере, али приказ Белерофонта, без обзира на то што је сматран паганским наслеђем, представља општеприхваћену поруку у којој је истакнута победа над непријатељем (Milavec 2011, 143). Такве сцене налазимо и на камеји из Кусатка, где је цар овековечен као *Debellator hostium* и на којој се јасно истиче маркетиншки карактер владајуће династије и верских прилика (Крунић 1998–1999, 20). Мотив Белерофонта појављује се поново и на кружним фибулама Кестхел групе, која је опредељена у 6. век, а простире се такође у Панонији (Tóth 2005, 183–202). Оно што се свакако намеће као закључак јесте чињеница да су на представи коњаника на копчи из Голобока изостављена крила на коњу као и глава козе која израста из Химере, односно у овом случају пса који се налази испод коња. Поједини аутори указују на могућност да дуж дунавског лимеса и Па-

ноније наведени предмети носе мање-више адаптирану представу Белерофонта или неког победничког хероја (Milavec 2011, 144). С обзиром на то да извори и остаци материјалне културе потврђују да су легије *VII Claudiae* и *IV Flaviae* биле стациониране у околини Смедеревске Паланке (*Singidunum*, *Viminacium*), мала је вероватноћа да је у питању Белерофонт на Пегазу. Близина границе са Тракијом и присуство трачког живља у римској војсци током 3. века, које је уједно и било носилац локалног култа, наводи на идеју да је вероватно у питању представа Трчког коњаника (Rabadjijev 2015, 447). Д. Ботева сматра да израда само главног елемента, коњаника – што је случај са нашим предметом – на споменицима и предметима различите намене представља најједноставнију и најјефтинију варијанту (Boteva 2016, 310), што даље имплицира да је можда у питању масовна занатска производња. Такве радионице су могле постојати у Виминацијуму, Сингидунуму или Сирмијуму као једним од највећих центара овог региона (сл. 7), али за луксузније примерке се претпоставља да су могли настати у источним радионицама као што је Константинопољ (Guština 2019, 141). Ареал распрострањавања овог типа налаза уско је везан за дунавску границу; као један од потенцијалних центара производње био би и Карнунтум, нарочито када је реч о предметима са представом Белерофонта (сл.7). Преостаје још једно решење у тумачењу овог иконографског куриозитета, а то је могућност да су овде представљени Подунавски коњаници. На плочицама из Земуна (Крунић С., Петровић Б., Црнобрња А., Јанковић М., Црнобрња Н. 1997, кат. 508) пронађеним у гробу 1 у Његошевој улици (Крунић 1998–1999, 13), испод копита коња налази се по један непријатељ у лежећем положају. Ови прикази представљају детаље много веће и комплексније представе која прати култ Подунавских коњаника, чије централно место заузима богиња изнад које су неретко источњачка божанства Сол и Луна. *Taurunum* је у том периоду био једна од већих лука дуж лимеса, те се може претпоставити да су морнари били једни од главних носилаца/преносилаца оријенталних култова са Далеког истока. То би свакако ишло у прилог кабирско-диоскурском карактеру култа Подунавских коњаника (Крунић 1998–1999, 20).

Култови интегрисани у римски политеистични пантеон били су више него толерисани, јер су служили сврси масовне верске и војне контроле. Уједно, сва та новопридошла божанства подржавала су и штитила царство и императора. Представе коњаника, за које се верује да су преузете из хеленистичке иконографије, забележене су и на новцу (Tuck 2005, 244). У питању су сцене лова или царског тријумфа, обично са представом искључиво јахача без пратећих иконографских елемената који би указивали на

Сл. 7. Карта распрострања налаза: 1. Голобок, 2. Костолац (*Viminacium*), 3. Ритопек (*Tricornium*), 4. Сотин, 5. Свилош, 6. Сопијана, 7. Аквилеја, 8. Пилишмарот, 9. Шагвар, 10. Шомодор, 11. *Intercisa*, 12. Балатонловаш, 13. Унтеррадлберг, 14. Тулн, 15. Ардагер-Маркт, 16. Халбтурн, 17. околина Смедеревске Паланке, непознато налазиште, 18. Земун (*Taurunum*), 19. Петронел-Карнунтум, 20. Сисак (*Siscia*), 21. Доњи Петровци (*Basiana*), 22. Маčванска Митровица, 23. Угриновци

Fig. 7. Map of the distribution of findings: 1. Golobok, 2. Kostolac (*Viminacium*), 3. Ritopek (*Tricornium*), 4. Sotin, 5. Sviloš, 6. Sopian, 7. *Aquileia*, 8. Pilismárot, 9. Ságvár, 10. Somodor, 11. *Intercisa*, 12. Balatonlovas, 13. Unterradlberg, 14. Tulln, 15. Ardagger Markt, 16. Halbturn, 17. vicinity of Smederevska Palanka, unknown site, 18. Zemun (*Taurunum*), 19. Petronell-Carnuntum, 20. Sisak (*Siscia*), 21. Donji Petrovci (*Basiana*), 22. Mačvanska Mitrovica, 23. Ugrinovci

култ. Сличне представе јављају се и у гробницама аристократа у Тракији (гробнице у Александрову и Казанлаку [Avramova 2015, 74]), на саркофазима (Александров саркофаг [Tuck 2005, 227]), украсним предметима (нпр. сребрне апликае Летничког блага [Boteva 2016, 312]), и на гемама и камејама (Београдска камеја из Кусатка [Поповић 2013, 190–191]). Веома је важно истаћи да је на налазу из Голобока апликација нађена на копчи, док се остале тумаче као апликације на појасу или као оплата кутијице за накит (Dautova Ruševljan 2003, 113).

Аналогије: Сотин, локалитети Јаруш и Попино брдо (Ilkić 2010, 248), Ритопек (Поповић 1991, 204) (*Tricornium*), Виминацијум (Поповић 1992, 39), Земун (Крунић 1998/99, 13–23) (*Taurunum*), Сопијана (Soriana; Tóth, Vida, Takács 2016, cat. II 40), Свилош (Dautova Ruševljan 2003, T. L), Пилишмарот (Pilismarót, Мађарска), Шомодор (Somodor, Мађарска), Шагвар (Ságvár, Мађарска), Унтеррадлберг (Unterradlberg, Аустрија), Тулн (Tulln, Аустрија), Ардагер-Маркт (Ardagger-Markt, Аустрија), Халбтурн (Halbturn, Аустрија) као и Аквилеја (Aquileia, Италија), *Intercisa* (Мађарска) и Балатонловаш (Balatonlovas, Мађарска) (Milavec 2011, 133–146).

Очувани део бронзане копче са локалитета Јаруш код Сотина иконографски је идентичан оној голобочкој, но нажалост није сачуван у целости да би се потврдила шема. С друге стране, бронзане оплате са локалитета Попино брдо (Сотин) и Ритопек у потпуности по садржају подсећају на нашу копчу, с тим што је у питању другачији тип предмета. Амулет из Виминацијума приказује коњаника који стилски одговара нашој представи, а И. Поповић га интерпретира као Трачког коњаника. Оно што није заступљено на копчи из Голобока, а јавља се на предметима из Ритопека и Земуна, јесу натписи. На представи из Ритопека наилазимо на натпис VIV(AS), а на једној од две земунске плочице препознајемо посвету SOL (I)NV. Натписи оваквог типа упућују врло јасно на вотивно-апотропојски карактер представе и умногоме олакшавају иконографско тумачење, али неретко се дешава да су изостављени. Као паралелу навели бисмо копче и апликације код којих је врло јасно у први план истакнут естетски или декоративни карактер. Будући да су изгледале луксузно, свакако су биле намењене носиоцима виших друштвених или војних слојева попут копче из Ромулијане (Guština 2019, 135–142). Остале наведене аналогије су у већини случајева тумачене као Белерофонт и Химера иако су иконографски углавном врло сличне нашој, не постоји довољно елемената на самој представи које би је сврстале у ову групу. Несумњиво нас ово упућује на западну Европу као ареал распрострањања о ком вреди дискутовати и убудуће. Као што смо већ навели, уникатна израда и много вреднији примерци долазе са истока, из чијег агера се истиче такозвана копча из „Мале Азије” (Guština 2019, 135–142).

Поред наведених аналогија, ради прецизнијег датовања копче из Голобока коришћени су и други ситни налази из атара поменутог села. У питању су искључиво поклони Музеју, за које нема прецизнијих података о месту налаза. Систематска истраживања нису вршена, те се не може са сигурношћу утврдити тачан хронолошки оквир, простирање и тип локалитета. Из те групе налаза издвојена су четири репрезентативна примерка. У питању

Сл. 8. Оловна икона Подунавског коњаника

Fig. 8. Lead icon of a Danubian horseman

су крстаста фибула са луковичастим главама (Војовић 1983, 152–167) (сл. 3), која је врло слична примерку из гроба 1 у Земуну (Крунић 1998–1999, 16), тас прецизне вагице (Митровић 2010, 55) (сл. 4), фрагментовани разводник крстасте форме са пелта мотивима (Крунић et al. 1997, 299) (сл. 5) и као последња је златна лунуласта апликација са врховима у виду волута (Поповић 1996, 100 кат. 151) (сл. 6). Пронађене аналогије у литератури смештају ове предмете у период од 3. до 4. века наше ере, али у новијим публикацијама аутори заступају гледиште да се настанак неких примерака може везати и за крај 4. и почетак 5. века нове ере (Guština 2019, 141).

Оловна плочица са непознатог налазишта

Овај налаз је без ближих података доспео у Музеј такође у виду поклона. Састоји се из два фрагмента, која чине десну половину кружне плочице (сл. 8). Димензије горњег, мањег фрагмента износе 33 x 33 мм, а димензије доњег и већег фрагмента су 31 x 59 мм. Плочица није ливена, већ је израђена искуцавањем преко бронзане или гвоздене матрице (Ружић и Лазич 2015, 276), овалног је облика, са двоструким рубом. Спољни руб рађен је по

Сл. 9. Оловна икона Подунавског коњаника, доња половина, детаљ

Fig. 9. Lead icon of a Danubian horseman, lower half, detail

систему мотива рибље кости, а унутрашњи од пластичних бобица. Плитки рељефни приказ дат је у три зоне. Услед оштећења, на преломима представа је нечитљива. У првој зони препознаје се приказ птице изнад које се налази звезда. Изнад и испод птице истичу се два круга. У другој, односно средњој зони уочавају се коњске сапи, иза којих је представљена људска фигура у кратком хитону са подигнутом руком. Под копитима коња налази се лежећа људска фигура, која највероватније представља побеђеног непријатеља. У трећој, последњој зони, јасно се препознаје фигура лава (сл. 9). Међутим, испред лава назире се представа коју није могуће јасно протумачити услед оштећења. Иконографска шема последње зоне код аналогија овог типа плочица наговештава да је вероватно у питању кантарос или треножац.

Оловна икона из Угриновца (Васић 2000/2001, 94), уједно и аналогија икони из Смедеревске Паланке, можда је допуна интерпретацији представе леве половине плочице, која овде недостаје. У горњој зони представљен је Сол са зракастом круном и Немеза на пиједесталу. На основу тога би се могло очекивати да на нашој икони буде представа Луне, мада бисте ова два божанства немају устаљен положај у иконографији. Централно место у дру-

гој зони заузима женско божанство коју коњаници поздрављају подигнутом руком, у овом случају приказан је леви коњаник са фригијском капом. У трећој зони је представа *crioboliuma*. Можемо претпоставити да се у доњој зони иконе из Смедеревске Паланке налазе змија, кантарос и лав, симболи природних елемената – земља, ватра и вода.

На плочицама Подунавских коњаника углавном нема вотивних натписа, те је тешко установити природу представљених божанстава и њихово име. Претпоставља се да ове иконе проистичу из синкретичког култа, непознатог дачког божанства и различитих божанстава оријенталног порекла, као што су Митра, Сабазије, *Magna Mater*, Јупитер Долихен и други (Ружић и Лазић 2015, 276). Остаје отворено питање да ли су одређени иконографски елементи преузети из култа Трачког коњаника (Поповић 1983, 54). Главни елемент овог комплексног култа је женско божанство, које заузима централно место у иконографији, а њу фланкирају коњаници по којима култ носи име. У поређењу са Трачким коњаником, којем се приписује хтонски карактер, овде се сусрећемо са соларним принципом, чији узор је у митраизму, али кроз женски аспект. Богиња би могла бити интерпретирана као Луна (Zotović 1998, 63–75), Кибела или Епона, а неки атрибути указују да би јој порекло могло бити из сиријског пантеона, *Interpretatio orientalis* (Plemić 2013, 60). Највећи број налаза потиче са простора средњег Подунавља, где овај култ доминира од прве половине 3. века н. е. (Dautova Ruševljan i Vujić 2006, 81). То наводи на претпоставку да је култ можда био локалног карактера у оквиру територија средњег и доњег Подунавља са коренима из Дакије. О намени оловних икона постоји више теорија. Мањи примерци су вероватно имали профилактички карактер и коришћени су као амулети. Ношени су у малим дрвеним рамовима или кожним торбицама. Већи примерци израђивани у камену били су пропратни инвентар светилишта као вотивни споменици (Црнобрња и Племић 2015, 182).

Радионице за израду икона од олова могу се очекивати у Доњој Панонији, Доњој Дакији и Горњој Мезији, с обзиром на то да су на тим територијама налази најбројнији (Миловановић 2014, 62). Доњопанонска област била је центар ширења овог култа и управо ту, у Сирмијуму, израђивани су калупи за оловне иконе (Поповић 1986, 121). Икона из Смедеревске Паланке (IV – Мачванска Митровица, варијанта Б [Iskra Janošić 1966, 56]) вероватно је израђена у радионицама у Виминацијуму или Сингидунуму. У Виминацијуму је пронађен калуп за израду плочица тип Мачванска Митровица (Васић 2000/2001, 97), што потврђује постојање занатске радионице или је можда у питању путујући занатлија са лако преносивим калупима (Црнобрња 2007, 284).

Аналогије: Утриновци, Виминацијум, Мачванска Митровица, Прхово, Јарак, Мачвански Прњавор код Шапца, Сремска Митровица, Доњи Петровац, Сисак, једна икона у Народном музеју у Београду са непознатог налазишта, *Carnuntum* и једна у *Museum of Art and Archaeology, University of Missouri – Columbia* (Васић 2000/2001, 94). Култ Подунавских коњаника развијао се током 2. и 3. века, када синкретизам као појава у римском пантеону доживљава врхунац, да би средином 4. века потпуно ишчезао (Миловановић 2014, 54).

Разноврсни елементи повезују ова два предмета на више нивоа, због чега су управо и издвојени из фондуса античке збирке Народног музеја у Смедеревској Паланци за овај рад. Установљена је јака иконографска веза између коња и јахача/хероја, где представе коња нису потенциране као део одређеног култа већ представљају јасан атрибут узвишеног статуса. У многим заједницама коњ је симбол аристократије, патриција. Оба култа су несумњиво егзистирала у време када су и на нашем тлу била доминантна начела оријенталних дуалистичких схватања света (Зотовић 1973/74, 40). Сусрећемо се са *Interpretatio orientalis* и *Interpretatio romana* у локалној варијанти, јер је римска доминација доста променила слику организације религиозног живота. У светлу нових комуникација и у оквирима нове музеологије порука коју шаљу предмети, као својеврсни сведоци времена, може бити разумљива само ако одговоримо на неколико основних питања: ко? када? зашто? на кога је адресирано? И питање саме садржине. Потврђено је да су носиоци нових верских токова биле војне трупе које су због своје мобилности долазиле у додир са многим културама и култовима. Доминација источњачких култова пада у период кризе Римског царства, током 3. века н. е. У том периоду римско грађанско право добијали су сви, па је самим тим и римски пантеон био обогаћен великим бројем нових божанстава. Уколико дефинишемо представу на копчи као Трачког коњаника, онда бисмо могли рећи да су обе представе имале апотропејску функцију, с обзиром на то да се јављају на утилитарним предметима малих димензија и лако преносивих из практичних разлога. Локално становништво које је инкорпорирано кроз освајања у Римско царство донело је своја веровања, које је постојећи пантеон прихватио ради мира и лакше манипулације. Оно што остаје увек недоречено јесте иконографија, чију разраду остављамо за неку другу прилику.

У античко доба, Подунавски округ захватао је залеђе лимеса, што је било погодно за насељавање римских војних ветерана. Феликс Каниц, који је прошао Јасеницом средином 19. века, забележио је да је у селу Мраморац

запазио опеке са натписом легије *IV Flavia* (Новаковић, В. 1968–75). Област коју данас захвата општина Смедеревска Паланка, од 1. века н. е. територијално припада римској провинцији Горњој Мезији. На овим просторима констатовани су остаци римског пута и водовода, као и неколико гробних налаза који указују на чињеницу да је овде постојало насеље у том периоду. Близина великих рудних центара, на планинама Космај и Рудник, као и главне саобраћајнице дуж Велике Мораве, индицирају да је овај део Подунавља представљао транзитно подручје. Процент истражености античких локалитета на територији општине Смедеревска Паланка је изузетно низак, а наша сазнања о овом периоду заснивају се на случајним и површинским налазима. Упркос томе концентрација материјала индицира да је залеђе лимеса било подједнако активно.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Avramova, M.** 2015. Images of Horseman in the battle on works of Thracian art. *Chronika* 5: 66–77
- Bojović, D.** 1983. *Rimske fibule Singidunuma*. Београд: Музеј града
- Boteva, D.** 2016. Further considerations on the votive reliefs on the Thracian horsemen, in *Moesica et Christiana, Studies in Honor of Professor Alexandru Barnea*, ed. A. Panaite, R. Cîrjan, C. Căpiță, 309–319. Istros/ Brăila
- Васић, Ј.** 2000/2001. Оловне иконе Подунавског коњаника из Музеја града Београда. *Годишњак града Београда XLVII–XLVIII*: 89–98
- Guštin, M.** 2019. The belt-buckle with Bacchus from „Romuliana”. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 36/2019: 135–142
- Dautova Ruševljan, V. Vujović, M.** 2006. *Rimska vojska u Sremu*. Novi Sad: Музеј Војводине
- Dautova Ruševljan, V.** 2003 *Kasnoantička nekropola kod Sviloša u Sremu*. Novi Sad: Matica srpska
- Zotović, Lj.** 1998. The cult of Lunar Goddess or the cult of Danubian Horseman. *Старинар XLIX*: 63–75
- Зотовић, ЈБ.** 1973/74. Три оловне иконе из збирке Музеја града Београда. *Старинар XXIV–XXV*: 33–42
- Плић, М.** 2010. Figuralni prikazi na rimskim limenim predmetima iz Sotina – Cornacum. *Histria Antiqua* 19: 245–252
- Iskra – Janošić, I.** 1966. Rimske votivne pločice od olova u Jugoslaviji. *Opuscula Archaeologica* VI: 49–68
- Јовановић, А.** 2006. *Гло Србије завичај римских царева*. Београд: Принцип Бонарт Прес

- Крунић С., Петровић Б., Црнобрња А., Јанковић М., Црнобрња Н.** 1997. *Античка бронза Сингидунума*. Београд: Музеј града
- Крунић, С.** 1998–1999. Три касноантичка гроба из Земуна, *Годишњак града Београда* XLV–XLVI: 13–23
- Milavec, T.** 2011. Poznorimske pasne garniture z jezdecí iz jugovzhodnih Alp in Panonije. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 28/2011: 133–146
- Миловановић, Б.** 2014. Иконе Подунавских коњаника од мермера из Горње Мезије. *Гласник САД* 30: 51–81
- Митровић, Г.** 2010. *Каталог метала*. 1. Врање: Народни музеј
- Новаковић, В.** 1968–75. Документација Народног музеја у Смедеревској Паланци, непубликовано
- Ремчић, В.** 2013. Contribution to the study of the Danubian Horseman cult: Iconographic Syncretism of the Danubian Goddess and Celtic fertility deities. *Archaeologia Bulgarica* XVII/2: 59–72
- Поповић, И.** 1983. Споменици култа Подунавских коњаника из Народног музеја у Београду. *Зборник Народног музеја* XI-1, археологија: 53–67
- Поповић, И.** 1986. Један доњопанонски центар за израду оловних икона Подунавских коњаника. *Зборник Народног музеја* XII-1, археологија: 113–122
- Поповић, И.** 1991. Трачки коњаник са бронзане плочице из Ритопека. *Старинар* XL–XLI: 203–205
- Поповић, И.** 1992. Радионица оловних предмета или светилиште култа дунавских коњаника у Виминацијуму. *Viminacium* 7: 29–47
- Поповић, И.** 1996. *Римски накит у Народног музеју у Београду. II Златни накит*. Антика 6/2, Народни музеј Београд
- Поповић, И.** 2013. Накит као инсигнија власти, царска донација и приватни украс, у *Константин Велики и Милански едикт 313*, ур. И. Поповић, Б. Борић Брежковић, 188–196. Београд: Народни музеј
- Rabadjiev, K.** 2015. Religion, in *A companion to ancient Thrace*, ed. J. Valeva, E. Nankov, D. Graninger, 443–457. John Wiley & Sons, Inc.
- Redžić, S.** 2013. *Rimske počasne garniture na tlu Srbije od I do IV veka*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Ружић, М. Лазвић, М.** 2015. Оловна икона подунавских коњаника из Сувог села код Дебрца – касноантичка светиња или ..., *Гласник Српског археолошког друштва* 31: 271–284
- Tóth, E. Vida, T. Takács, I.** 2016 Saint Martin and Pannonia: Christianity on the frontiers of the Roman world. Pannonhalma-Szombathely: cat. II. 40
- Tóth, E.** 2005 Zur Herkunft und Ikonographie der Scheibenfibeln der Keszthely- Kultur. *Zalai Múzeum* 14: 183–202
- Tuck, S. L.** 2005. The origins of Roman Imperial Hunting Imagery: Domitian and the redefinition of virtus under the Principate, in *Greece & Rome, Second series, vol. 52, no. 2*, Cambridge University Press, 221–245

Црнобрња, А. Н. 2007. Две иконе Подунавских коњаника из Уроваца. *Гласник Српског археолошког друштва* 23: 279–287

Црнобрња, А. Н., Племић Б. Б. 2015. Просторни контекст налаза икона Подунавских коњаника из југоисточног дела Доње Паноније. *Зборник Народног музеја XXII-1 археологија*: 171–201

Milica Stojanović

National Museum in Smederevska Palanka

Dragana Đurđević

National Museum in Smederevska Palanka

IMAGES OF HORSEMEN ON METAL OBJECTS FROM THE ANTIQUE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN SMEDEREVSKA PALANKA

Keywords: *deity, Thracian horsemen, Danubian horsemen, belt buckle, lead icon, National Museum in Smederevska Palanka, hinterland of the Limes, Roman Empire*

After the Roman conquests in the 1st century AD, the territory of today's municipality of Smederevska Palanka and the municipality of Velika Plana became a part of the province of *Moesia Superior*. The proximity of the Limes and larger centres, such as *Viminacium* and *Singidunum*, made this a dynamic area on many levels. The network of side roads that branched from the *Via Militaris* to the core centre of that time, towards the mines on the mountains of Kosmaj and Rudnik, passed through these areas. Based on the material collected so far, a certain picture of activities in this territory during the period of the Roman Empire can be formed.

The antique collection of the National Museum in Smederevska Palanka is based on gifts and accidental finds from the area, since systematic research activities have never been conducted. One of the possible sites would be in the village of Golobok, near Smederevska Palanka. A belt buckle with the image of a horseman was found in the area of that village. It was most likely a part of a military belt, a *cingulum*. This type of objects were symbols of military service, and the removal of it meant the termination of service. The image itself has several interpretations: Bellerophon on Pegasus, Thracian horsemen, Danubian horsemen, Imperial hunting, etc.

Another artefact described and interpreted in this paper is a lead icon with Danubian horsemen, which unfortunately has no contextual information. Only the right half of the icon is preserved, and it has certain attributes related to the iconography of this deity that are clearly visible. This type of finding is attributed to the apotropaic function and was carried as a part of personal inventory and is, therefore, small in size.

Both objects are dated into the 3rd–4th century AD, when many deities of the eastern pantheons were included in the Roman pantheon, during the period of crisis in the Roman Empire. These two objects could also be witnesses of that syncretism.